

מכות, נידון בשלשה. משום רבי ישמעאל אמרו תלמידיו: מלקות נידון בעשרים ושלשה.

ו. רבינא אמר, מדובר במשנתנו, בכגון שנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול. וקמפלגי רבי מאיר וחכמים בפלוגתא דרבי ורבי יוסי, שנחלקו אליבא דרבי עקיבא.⁽¹⁾

רבינא, גם הוא מעמיד את משנתנו, שנחלקו רבי מאיר וחכמים אם האשה חייבת מיתה. ומדובר בה בכגון שהיו שלשה או ארבעה עדים מעידים עליה שזינתה, ונמצא אחד מן העדים שהוא פסול לעדות, או מטעם שהוא קרוב או מטעם שהוא מן הפסולין לעדות [שדינם מבואר בפרק זה בורר].

שנינו במשנתנו, שלרבי מאיר מספיק בית דין של שלשה כדי להלקותה, וחכמים סוברים שדין מלקות הוא בעשרים ושלשה.⁽¹⁴⁾

רב אשי אמר: במשנה מדובר בכגון:

דאתרו בה מלקות, העדים התרו באשה שתתחייב בעונש מלקות, ולא התרו בה קטלא, שתתחייב בעונש מיתה. ולכן, היא חייבת רק מלקות. וסובר רבי מאיר, שעונש מלקות נידון בשלשה, ואילו חכמים סוברים, בעשרים ושלשה.

וקמפלגי, והם חולקים בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן, באותה המחלוקת שנחלקו רבי ישמעאל עם חכמים. דתנן במשנתנו:

שהדין הוא על הבעל. אבל המנחת חינוך (מצוה קפ"ח) כתב: שלולא דברי רש"י ותוס' היה אפשר לפרש: דלא התרו בה על הלאו של זנות נערה המאורסה, אלא על הלאו של קריבה לעריות שהוא לא נפרד אפילו בלי ביאה, ועל לאו זה חייבין מלקות ולא מיתה כמו שמבואר ברמב"ם (פכ"א מהל' איסורי ביאה ה"א), ואין צריכים לדחוק שרבי מאיר וחכמים סוברים שלא הניתן לאזהרת מיתה בית דין לוקין עליו.

14. ומה שאמרו חכמים במשנה: "מפני שיש בו דיני נפשות" כתב היד רמ"ה: שלמלקות קורין "דיני נפשות" שמלקות במקום מיתה עומדת, כמו שאמר רבא דף י" ע"א.

1. מדברי הגמרא משמע כי זה שאמרה המשנה "ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה, אף שלשה", הם דברי רבי עקיבא, ואילו תנא קמא, שהוא רבי שמעון, חולק עליו,

לרב אשי לאוקים שמדובר כאן על מלקות של האשה, ולדחוק ולהסביר שהתרו בו למלקות ולא למיתה, ושסוברים שלא הניתן לאזהרת מיתה בית דין לוקין, למה לא מוקים לה להמשנה, כגון שהכחישו את הבעל, ומחייבים אותו מלקות, ועל מלקות אלו חולקים אם הוי בשלשה אם בעשרים ושלשה. והתוס' אינם מתרצים.

אבל היד רמה מתרץ בפשוטו [וכנראה שזו כוונת התוס']: שאם מלקין את הבעל הרי הביא מקודם עדים שזינתה, והביאם לפני בית דין של עשרים ושלשה, ואם כן גם לרבי מאיר יצטרכו לדון את הבעל בעשרים ושלשה, שהרי כבר התאספו עשרים ושלשה, ורב אשי הרי סובר דכולי עלמא סוברים חוששין לכבודן של ראשונים.

הרי חייבים לומר — שתבע את האשה בפני שלשה, ומוכרחים לומר דאינה חייבת מיתה, ומוכרחים לומר שהתרו בה למלקות ולא למיתה. ואם כן, כבר לא הרווחנו כלום אם נאמר

והיינו, שאם מזימין רק חלק מן העדים, הרי על אף שהעדות בטלה, בכל זאת אין מענישין אותם את העונש של "ועשייתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו".

רבי עקיבא אומר: לא בא השלישי, הפסוק שנאמר "שלשה", לא בא להקל. דהיינו, לא צריך ללמדנו דין זה, כי ממילא היינו יודעים זאת, שהרי כל העדים הם כת אחת, והתורה, שכתבה בדיני עדים זוממין "והנהגה עד שקר העיד באחיו", התכוונה לכל הכת.

אלא בא הכתוב הזה להחמיר עליו, על העד השלישי, ולעשות דינו כיוצא באלו.⁽²⁾

שלא תאמר, הואיל וגם בלעדו היתה העדות מתקימת, לא יענישו אותו אם הוזמו כולם. ובא הפסוק ללמדך, שנענש גם הוא יחד אתם בעונש עדים זוממין, מפני שהוא נהיה

רבי מאיר סובר כדעת האומר, נמצא אחד מהן קרוב או פסול, כל העדות בטלה, ולכן לא יהרגו את האשה, אלא רק יפטרו את הבעל מתשלום דמי הכתובה. ולכן הנידון הוא דין בדיני ממונות, ומספיק לכך שלשה. ואילו חכמים סוברים כדעת האומר עדותם של שאר העדים כשרה, ויהרגו את האשה, ולכן צריכים עשרים ושלשה, כדין של דיני נפשות.

דתנן, שנינו במשנה במסכת מכות [ה ב]:

נאמר בתורה "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת". ודרשו חכמים, אם מתקיימת העדות בשנים — למה פרט לך הכתוב בשלשה? רבי שמעון אומר, להקיש שלשה לשנים: מה שנים, אינן נהרגין עד שיהיו שניהן זוממין. אף שלשה, אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין. ומניין אפילו מאה? תלמוד לומר "עדים".

העדים נעשים זוממין עד שיוזמו כולם, והשני, הדין של נמצא אחד מהן קרוב או פסול. ויש שתירצו, שבאמת הם שני פסוקים, בדברים י"ז נאמר: "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת". ואילו בדברים י"ט נאמר עוד פסוק "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר". ועיין פני יהושע וערוך לנר שם במסכת מכות.

ובחידושי הרי"ם (חושן משפט סימן ל"ו) ובחידושי רבי ראובן (בבא בתרא סימן ט"ז) מתרצים שאין אלו שתי דרשות, אלא דרשה אחת, שהתורה אמרה שלשה הם כת אחת כמו שתיים, וכל מי שמצטרף לעדותם הרי הוא כמוהם, בין לקולא ובין לחומרא.

2. כן פירש רש"י. ולדבריו כתבו הר"ן

וסובר שנמצא אחד מהן קרוב או פסול, עדותן של השנים הנותרים כשרה. וכן כתבו התוס' (מא ב ד"ה כמאן).

ולכאורה קשה לדעת התוס', אם כן, מה צריך רבינא להאריך שמדובר בלא התרו בה, וחולקים בפלוגתת רבי ורבי יוסי, היה לו לומר בקיצור, שהם חולקין במחלוקת רבי שמעון ורבי עקיבא. ובאמת הר"ן חולק, וסובר שרבי שמעון אינו חולק על דין זה, ומה שאמר רבינא "ואליבא דרבי עקיבא", הוא משום שרבי עקיבא אמר לדין זה.

וכן משמע בפירוש המשנה להרמב"ם, שכתב "ודברי רבי עקיבא ורבי שמעון קיימין, ואין עליהן חולק".

והקשו האחרונים: האיך יכול רבי עקיבא ללמוד מדרשה אחת שני דינים, האחד, שאין

טפל לעוברי עבירה.

ומוסיף רבי עקיבא ללמדנו דברי מוסר:

אם כן [אם כך] ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה, שהוא נענש כעוברי עבירה — על אחת כמה וכמה, שישלם הקב"ה שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה, שהרי מדה טובה מרובה ממדת פורעניות.⁽³⁾

ואיזה דין לומדים ממה שכתבה התורה "על פי שנים או שלשה"? על כך המשיך ואמר רבי עקיבא:

ומה, כמו שנים עדים, אם נמצא אחד מהן קרוב או פסול, עדותן בטלה, שהרי אין כאן שני עדים — אף שלשה, אם נמצא אחד מהן קרוב או פסול, הרי למרות שנשארו שנים כשרים, בכל זאת עדותן בטלה.

ומנין שאפילו מאה עדים שנמצא אחד מהן

קרוב או פסול, עדותן של כולם בטלה, אף שתשעים ותשעה עדים הם כשרים?

תלמוד לומר "עדים". ללמדנו שבכל מספר של עדים, הם נחשבים כולם כת אחת של עדים, ולכן, אם התבטלה מקצתה, בטלה כולה.

ונחלקו רבי יוסי ורבי בפירוש הדרשה שדרש רבי עקיבא:

אמר רבי יוסי: במה דברים אמורים, שכאשר נמצא אחד מהן קרוב או פסול, עדותן בטלה — בדיני נפשות, כי בהם יש לנו לחזור על כל צד כדי לזכות את הנאשם ולבטל את העדות, משום שהתורה אמרה "והצילו העדה".⁽⁴⁾

אבל בדיני ממונות, אם באו שלשה עדים או יותר, ונמצא אחד מהן קרוב או פסול, אין העדות כולה בטלה, אלא תתקיים

שטעם זה לא שייך בשלשה], מגזירת הכתוב. אבל בשני עדים בדיני ממונות, אף אם האחד נפסל, לא התבטלה העדות של השני לגמרי, כי העד הנותר עדיין יכול לחייב את הנתבע להישבע. שהרי עד אחד קם לשבועה.

והביאור בתירוץ התוס', כתבו הגר"ח והשערי יושר (פ"ז ש"א), שבעדות ממון, עדותם של שני עדים, משמעותה היא, חצי העדות היא על פי העד האחד, וחצי העדות היא על פי העד השני [ועיי"ש שמוכיח דבר זה בראיות].

ולכן, בשני עדים בממון, אם אחד מהם נפסל, לא נתבטלה כל העדות, והראיה שהשני יש לו עדיין נאמנות לחייב שבועה, ורק מי שנפסל נפסל. וכך גם בשלשה, רק מי שנפסל נפסל, והשנים האחרים הנשארים כשרים לעדות. אלא, שאצל בית הדין הם נהיים מצורפים לעדות

והמהרש"א, שאין מחלוקת בדין בין רבי עקיבא ורבי שמעון, אלא משמעות הדרשה איכא בינייהו. ועיין בתוס' פירושים אחרים, ושם בהערות.

3. מדה טובה מרובה ממדת פורעניות לפחות פי חמש מאות. שהרי במדה טובה נאמר (שמות ל"ד): "נוצר חסד לאלפים", שהוא לפחות אלפיים, ובמדה רעה נאמר (שם) "פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים", שהוא עד ארבעה דורות.

4. כך פירש רש"י. ואילו התוס' במסכת מכות מפרשים, שבשני עדים בדיני נפשות אם נפסל האחד, אין לשני שום תוקף, והעדות בטלה לגמרי. ונלמד מכאן שהוא הדין בשלשה, [אף

והלואה שניה, בזה אחר זה, עדותן מצטרפת לחיוב אחד. וכן נפסק הדין כדעת רבי נתן, הסובר ששומעין דבריו של זה היום, והשני למחר. אבל בדיני נפשות [עיין מכות ו ב] אנו פוסקים שאין "עדות מיוחדת" כשרה.

ואם כן, סובר רבי יוסי, שבשלמא בדיני נפשות, צריכין בהם צירוף, ואם נתבטל הצירוף, מטעם עד פסול, בטלה כל העדות. אבל בדיני ממונות, אין בהם דין צירוף. ולכן, אף אם לא נצרפם יחד, נקבל כל עד ועד בפני עצמו, ואין עד הפסול פוסל את השאר.

ורבי חולק, וסובר שהפסול של קרוב או פסול אינו רק מבטל את הצירוף, אלא מהווה פסול בכל אחד ואחד מהעדים, והוא כאילו כל אחד מהם הוא קרוב או פסול, ולכן אף בדיני ממונות נתבטלה העדות, בתנאי שהם כת אחת בכך שהתכוונו להעיד.

ובספר דברי אליעזר (בבא בתרא סימן י"ג) אומר שלפי סברא זו, סובר רבי שאף על פי שבדיני ממונות לא שייך צירוף, מכל מקום, נלמד מהפסוק "משפט אחד" [עיין בקושית תוס' במכות שם] להשוות דיני ממונות לדיני נפשות. [ולדבריו אין צריכים לומר שרבי סובר שהקרוב והפסול משפיע פסול בכל אחד ואחד מהעדים]. והקשו האחרונים לדברי התוספות, אם כן, בדבר שלא שייך בו שבועה, כגון קרקעות, שאין נשבעים על הקרקעות, האם לפי תוס' יסבור רבי, שאם נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה?! הלא רבי אמר כן בכל דיני ממונות.

ומבאר השערי יושר (ז ג), שאין כוונת תוס' לומר שדין זה תלוי בשבועה. כי מה בכך אם חייב שבועה או פטור משבועה. אלא שהביאו התוספות את השבועה שמחייב עד אחד, כדוגמא להוכיח שבדיני ממונות יש לעד אחד גם חלות דין של עד. וחצי נאמנותו היא נאמנות אמיתית, אלא שאינה שלמה בשביל להוציא ממון.

אחת, והיינו שבית הדין לוקח את שני חצאי הנאמנות, ומצרפם לעדות אחת.

אבל בעדי נפשות, עדותם של שני העדים אינה נחשבת כשני חצאי עדות המתחברים על ידי הבית דין לנאמנות אחת, אלא עדות של שני עדים בדיני נפשות משמעותה היא, ששניהם פועלים יחד, והם מהווים כת עדים שלימה אחת. ולכן, כמו שבשני עדים בדיני נפשות, אם נפסול האחד, נתבטלה בכך כל הכת, כן בשלשה.

והתומים (סימן צ') מבאר בדרך אחרת, שיש חילוק גדול יש בין עדי ממון לעדי נפשות. בעדי ממון, עדותם היא רק כדי לברר את האמת, אך אין צורך בעדותם כדי לחייב את הנתבע, ואם נוכל לברר את האמת שלא מפי העדים, כגון הודאת בעל דין בעצמו, גם כן אפשר לחייב אותו, אלא שהתורה אמרה שביורר האמת הוא על פי שנים עדים.

אבל לעומת זאת, בדיני נפשות, מטרת העדים אינה רק לברר את האמת מה אירע, אלא עדותם היא המהווה את חיוב דין הנפשות, ובלעדי עדותם אין חיוב, אף אם נדע את האמת מפי הודאת בעל דין [במקום שאינו משים עצמו רשע].

ולכן, בדיני ממונות, אף אם האחד מתוך שלשה נפסל, מכל מקום, נשארו שנים כשרים, הנאמנים לבית דין, והאמת יוצאת לאור מפיהם. אבל בדיני נפשות, אף אם האמת יצאה לאור, מכל מקום, עדיין חסר החיוב שיוצרים העדים, ואם הכת של שלשת העדים נתפרדה בפסילת האחד, אין היא יכולה להעיד עדות המחייבת את דין הנפשות.

והאחיזר (שו"ת סימן כ"ה אות י"ב) מבאר דעת רבי יוסי, לחלק בין דיני ממונות לדיני נפשות, שבדיני ממונות הדין הוא ש"עדות מיוחדת" כשרה, כדעת רבי יהושע בן קרחה (סנהדרין ל א) הסובר שאם שני עדים ראו שני מעשי חיוב נפרדים של ממון, כגון הלואה אחת

העדות בשאר העדים.

רבי אומר: אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות, אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול – עדותם של כולם בטלה.

ואימתני, באיזה אופן אמרנו שבדיני נפשות⁽⁵⁾ עדותם בטלה? **בזמן שהתרו בהן**, שהקרוב או הפסול הצטרפו עם העדים בהתראת עוברי העבירה, ובזה הם גילו דעתם שהם מצטרפים להיעשות עדים, ולכן כל העדות בטלה.⁽⁶⁾

אבל בזמן שלא התרו בהן, אם הפסולין לא

התרו בעוברי העבירה, אלא שתקו, ורק העדים הכשרים התרו בהם, אין הפסולים מצטרפים לעדות, ולכן, אם יש שני עדים כשרים בלעדיהם, תקינים העדות בהם.

כי אם נאמר שבכל אופן שהוא, אפילו הם ט-ב לא התרו, מצטרפים העדים הפסולים לעדים הכשרים, ומתבטלת העדות בגללם, אם כן, **מה יעשו שני אחים**,⁽⁷⁾ ועד אחד שאינו אחיהם, **שראו באחד שהרג את הנפש**. האם נאמר שעמידתן שם, וראיית הרצח על ידם של האחים במקרה, תציל את הרוצח מעונש, אך ורק בגלל נוכחותם המקרית בשעת מעשה?! אלא ודאי, צריך לומר, שרק אם

סתם רואים – אינם מצטרפים, ואין נוכחותם מבטלת את עדות.

ולפי רש"י: מה שאמר רבי "התרו" אין כוונתו שהתראה מהווה אותם לעדים, אלא שההתראה היא הוכחה שהתכוונו לעדות. כן פירש הריטב"א דעת רש"י.

7. ומבאר הגר"ש רוזובסקי, דפסול שני אחים להיות עדות, אינו פסול עצמי, שהרי אינם פסולים אלא דפסולים הם משום דכמו שיש פסול עד קרוב ל"בעל דבר" כן יש פסול עד קרוב לעד, וכל אחד מהם הוא פסול מחמת קירבתו לעד.

או, דפסולם הוא מחמת הצטרפותם. והנפקא מינא בחקירה זו, היא בדיני ממונות לדעת רבי יוסי, שאין דין קרוב או פסול לפסול את כל העדות. אם נאמר שפסולם הוא מחמת הצטרפותם, עדיין יכול אחד מן האחים לבוא ולהעיד עם השלישי. אבל אם הוא פסול מחמת קרוב לעד, אם כן, שניהם פסולים, ואין אחד מהם יכול להעיד עם השלישי.

5. כן פירש רש"י, שלדעת רבי החילוק בין התרו ללא התרו הוא רק בדיני נפשות.

ומבארו הנמוקי יוסף [במסכת מכות], שפשוט הוא כיון דבדיני ממונות לא שייך התראה. וצריך לומר בדעת רש"י שבדיני ממונות שואלים אותם שאלה אחרת כדי לברר אם כוונתם בשעת מעשה להעיד או לראות. ומה שכתב "בדיני נפשות – הפירוש דהלשון התרו שייך רק בדיני נפשות. אבל היד רמה ועוד ראשונים סוברים, שדברי רבי הם גם בדיני ממונות.

ועיין בהערה הבאה שהיד רמה פירש פירוש אחר על "בזמן שהתרו בו". ולפי פירוש ההוא שייך לומר הלשון התרו גם על דיני ממונות.

6. רש"י מפרש, שהעדים מתרים בעובר העבירה. אבל היד רמ"ה במסכת מכות מפרש, שבשעת ראיית העבירה ובשעת הגדתם העדות בבית דין שאלו את העדים לאיזה מטרה הם רואים או לאיזה מטרה הם מצטרפים לבוא לבית דין, האם במטרה להעיד או סתם לראות, וענו ואמרו שהם רוצים להצטרף להיות עדים, אזי הם עדים, ובגללם מתבטלת כל העדות. ואם עונים שהם